

UNHA HISTORIA DE AGRESIÓNS QUE DEBE REMATAR

Daniel López Vispo*

O TERRITORIO: UN VALOR SOCIAL

Cando reflexionamos sobre un territorio tan singular coma o de Galiza debéra resultar evidente que a súa conceptualización semántica non pode limitarse á de ser un simple soporte físico da actividade humana; senón que terá que ser sobre todo entendido como un complexo ecosistema de interaccións de todo tipo no que interfíren natureza e sociedade, cada cal, á súa vez, con todas as súas respectivas complexidades. Compatibilizar estas interaccións que conviven e compiten sobre o territorio é, no mundo mercantilizado e globalizado de hoxe, non só un reto, senón unha incitante necesidade para a subsistencia da vida e da civilización.

A primeira consideración a ter en conta en calquera política de ordenación do territorio con criterios de sustentabilidade debe ser a rede complexa de relacións ecolóxicas en competencia polo espazo e os recursos da vida que, a súa vez, compiten coa depredación da actividade humana deses mesmos recursos e espazo físico. Isto supón que se poñemos en perigo a natureza e a diversidade de formas de vida, ao mesmo tempo, ameazaremos a nosa calidade de vida e o futuro mesmo da civilización. A alimentación, os recursos de auga, a calidade do aire ou, en fin, a salubridade do medio son servizos imprescindibles para a vida que dependen directamente desa natureza coa que compartimos territorio.

Na Galiza, desde unha perspectiva á vez histórica e de futuro, cómpre aínda engadir unha segunda consideración. Nunha sempre permanente tensión de equilibrio co medio natural, a ocupación do territorio evolucionou dun xeito moi singular: todo un conxunto de relacións sociais, culturais, históricas e de patrimonio deixaron a súa marca nunha cultura e nunha economía do rural e do mar moi achegadas á natureza, afectando tamén ás nosas vilas. Esta proximidade do territorio galego ao medio natural, -aínda ben enraizado na nosa cultura

popular-, constitúe sen dúbida un sinal de identidade que non deberíamos renunciar a conservar, como valor de conexión social, pero tamén como recurso económico.

AS VELLAS AGRESIÓNS: O PERÍODO FRANQUISTA

Nunha economía alimentada basicamente pola produción do medio rural, o territorio tiña uns usos, predominantemente, agrario e forestal, que prevalecían sobre calquera outros, mesmo

“A proximidade do territorio galego ao medio natural é un sinal de identidade que non deberíamos renunciar a conservar”

tamén nos contornos urbanos de vilas e cidades. En efecto, o indispensable abastecemento da poboación, cuns mercados de produtos perecedeiros e de curto percorrido daban a este solo un valor económico que dificilmente podía ser compensado por outros usos. A contundencia da loita pola defensa da terra

do século XX contra as repoboacións forestais e a usurpación do monte polo Patrimonio Forestal do Estado nos anos 50, ou en contra dos primeiros encoros nos anos 60 e 70, ten moito que ver con este valor económico, social e cultural da terra, profundamente arraigado na conciencia popular. Estas son as primeiras agresións graves contra a tradicional ordenación do territorio en Galiza. Daquela, o Estado español necesitaba de materias primas, pero tamén de recursos enerxéticos cos que transformalas e déronse as concesións para o aproveitamento hidroeléctrico integral de practicamente todas grandes bacías galegas (Miño, Sil, Ulla, Navia, Limia ou Léz). Así, os nosos mellores vales fluviais, ata entón fonte privilexiada de recursos alimentarios, foron violentamente transformados en lagoas encoradas para a produción de enerxía eléctrica¹.

Por outra banda, a política de repoboación forestal promovida nestes mesmos anos, coa escusa do “progreso” e a “modernización”, promovida polo extinto Patrimonio Forestal do Estado, tamén trouxo graves repercusións sociais e territoriais. As grandes extensións de monte que até entón serviran de apoio á produción agraria e gandeira e como insubstituíveis refuxios de biodiversidade, foron tornadas (case sempre grazas á represión administrativa e da Garda Civil) en monocultivo de especies forestais de crecemento rápido para beneficio exclusivo da industria da pasta de papel.

Ao tempo, chegaban os chamados Plans de Desenvolvemento Agrario que impulsaban as concentracións parcelarias, os regadíos e os plans de colonización de terreos “baldíos”. O desecamento da Lagoa de Antela na Limia, na provincia de Ourense (1960-1965), e as obras de colonización da Terra Chá (1956-1980), co desecamento das Lagoas de Cospeito, na provincia de Lugo, son exemplos destas nefastas actuacións sobre o territorio e o ambiente.

Canon do Sil, medio seco polas obras do encoro de Santo Estevo.

A partir de 1973, a concentración parcelaria toma impulso coa promulgación da Lei para a Reforma e o Desenvolvemento Agrario, promovendo grandes cambios nos usos do solo e na ordenación do rural e favorecendo a deforestación e a uniformidade de cultivos e de paisaxe. Estes procesos negativos para o medio natural e o patrimonio cultural aínda se están a dar a día de hoxe a pesares da actual lexislación autonómica e de toda a lexislación de avaliación de impacto ambiental.

Nos anos 60 e 70 abríase a porta a outro instrumento de destrución territorial que, ademais, reafirmaría a función colonial da economía galega, desenvolvendo en Galiza tan só a parte máis contaminante de todo o ciclo produtivo. Trátase das industrias extractivas e de enclave. É o caso de celulosas de Pontevedra (1976), que deu lugar á explosión do monocultivo do eucalipto por toda a xeografía do país. Así mesmo a minería a ceo aberto para a obtención de áridos ou de materiais para a construción, cuxa lei de 1973 está aínda vixente. Porén, a partir dos anos 80 é cando se comeza a estender a minería por todos os montes

“As grandes ameazas do territorio galego no século XX foron os macro-encoros, os monocultivos no monte, as concentracións parcelarias, a desecación de humedais, e as industrias extractivas e de enclave. Baixo novas formas mantéñense hoxe en día”

galego, sen practicamente control administrativo e con escaso respecto polo patrimonio natural e a propiedade da terra. Esta actividade concentrouse especialmente na contorna de O Porriño, para a explotación de granito, e nos concellos da Comarca de Valdeorras e do Courel, para a extracción de lousa ornamental. Actualmente, esta actividade desenvólvese, a maioría das veces, ao marxe da lexislación, permitíndolle o total deterioro de solo, de espazos protexidos e a destrución de canles fluviais.

As infraestruturas do transporte tamén comezan a proliferar nestes anos de despegue económico do Estado, mais

Desde os anos 50 o eucalipto estendeuse por toda Galiza co apoio das distintas Administracións públicas.

entón de moito menor impacto, ata case entrados os anos 80.

En resumo, o despegue económico no Estado a partir dos anos 60 deitou grandes e moi graves impactos sobre a poboación, o territorio e o ambiente, que viñeron a reforzar o papel dependente da

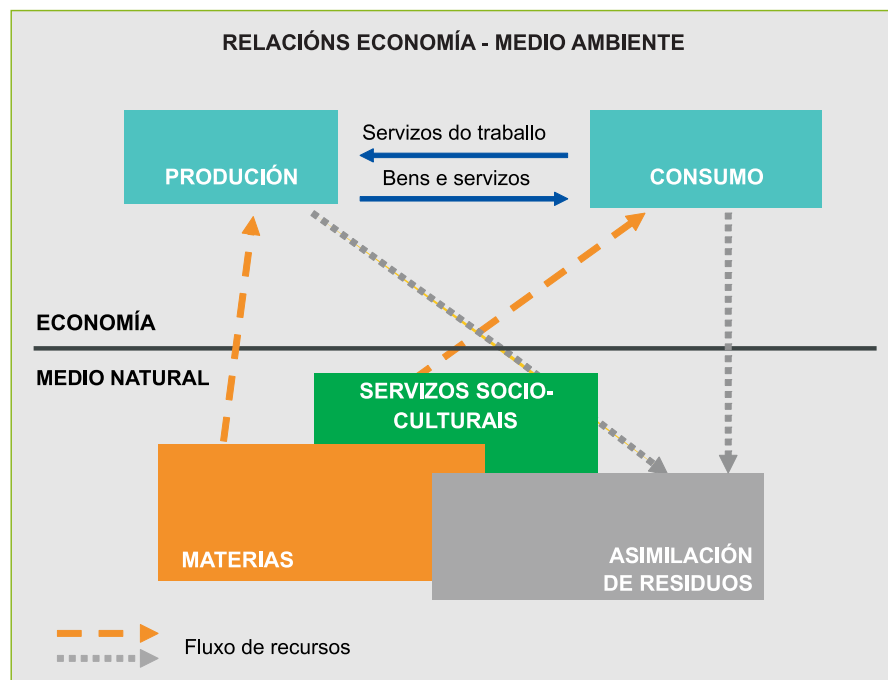
“A pesares de termos a debate as DOT, o POL ou os Plans hidrolóxicos, a Xunta está a promover proxectos alleos a estes marcos legais. Son exemplos a piscifactoría de Touriñán, a ponte sobre a ría de Noia, a mina de andalucita nas Pontes...”

economía galega en relación a do Estado, e que aínda hoxe seguimos pagando.

AS NOVAS AGRESIÓNS: DÚAS DÉCADAS DE AUTONOMÍA

Coa chegada da autonomía a Galiza o goberno galego acada a total transferencia das competencias na ordenación do territorio. Porén, isto apenas ten suposto outros cambios que non fosen os de engordar os expedientes administrativos con alegacións que de nada serven. Mantéñense as ameazas e as practicas de antes, só que debaixo de novas formas e co agravante dunha Administración cunha capacidade económica sen precedentes, grazas aos fondos de compensación europeos. Ao impacto dos proxectos privados, engádense os impactos dun investimento público carente dun modelo de futuro.

Así pois, xa non se promoven grandes encoros (aínda que continúan as ameazas do Sela e do Navia); pero coa

A economía ambiental pon de manifesto a incidencia da esfera económica sobre o capital natural e como unha economía depredadora, e de forma acusada as economías colonialistas, poden acabar por destruír este e tamén o futuro dun pobo.

escusa da promoción das enerxías renovábeis ou de obras de regulación (encoro de A Baxe, no Umia, ou de Touro e Brandariz, no Ulla), o negocio hidroeléctrico ameaza con converter a todos os ríos nunha cadea de pozas encoradas, leitos sen auga e canles de derivación sen máis límite que o da súa rendibilidade económica, facendo valer incluso concesións caducadas dos anos 60 (ríos Ulla e Lérez).

Tampouco se desecan lagoas, mais permítese (a pesares da lexislación) a ocupación das zonas inundábeis e das beiras dos ríos con recheos, infraestruturas, polígonos industriais e urbanizacións, provocando graves impactos ambientais e catástrofes de moi difícil reparación (asolagamentos, contaminación química dos ríos -accidente de Brenntag-, etc.).

Tampouco hai plans de colonización, porén, aumentaron os proxectos de concentración parcelaria, incluso en zonas onde apenas quedan explotacións agrarias, sen que en nada mudase o seu deseño e realización, resultando grandes zonas de bosque autóctono totalmente deforestadas e de graves impactos sobre o solo e o ciclo da auga, ao provocar un notábel incremento da escorrentía superficial coa correspondente redución da infiltración de auga no solo.

A pesares de teren desaparecido os plans de repoboación forestal e de non levarse a cabo a construción de novas plantas de celulosa en Noia, Negreira, Muros, Ponteceso, Foz e outras, grazas á mobilización social e política, a Administración seguiu favorecendo o monocultivo do eucalipto mediante subvencións públicas, que derivaron no abandono do rural, na reforestación de terras agrarias, e no incremento dos riscos de incendio e dos custos da loita contra o lume.

Xa non chegan novas industrias a Galiza, perdemos toda a industria familiar vinculada aos nosos recursos natu-

Ramsés Pérez

A pesar da catástrofe ambiental do Prestige, Galiza aínda non dispón de porto refuxio.

“Cámbiase o Plano Acuícola en favor dos promotores, anúnciase a recuperación dos proxectos hidroeléctricos paralizados polo bipartito; múdase a Lei do Solo para facilitar a especulación; elaborase unha Lei Eólica para devolver a explotación do vento ás grandes empresas do sector; e apóstase novamente polas autoestradas e pola incineración...”

rais (conserva, carne, leite,...), sufrimos un brutal desmantelamento industrial a cambio da entrada de España no Mercado Común. No obstante, con isto non reducimos a contaminación, nin os problemas de ordenación do territorio, nin os riscos a ela asociados. A refinaría de Repsol na Coruña segue a ser un perigo permanente para a poboación. Non contentos, creamos novas ameazas como son os depósitos de combustíbel do Ferreiro, no porto de Vilagarcía (cunha licenza anulada por decisión xudicial

que a Xunta non quere aplicar), ou a planta de REGANOSA no interior dunha ría de difícil entrada e densamente poboada. Seguimos sen contar con zonas de refuxio fronte a accidentes como o do Prestige, pero apostamos por ter dous portos exteriores, un ao lado do outro, en Ferrol e A Coruña, sen que importe moito cales vaian ser os seus usos.

O PANORAMA ACTUAL: A VOLTA DO PP

A este cadro de impactos no territorio hai que engadir novos problemas que ignoran a lexislación proteccionista² e que están relacionados coa xestión dos espazos naturais protexidos, co urbanismo, coas infraestruturas do transporte e con todos os demais plans sectoriais: eólico, hidroeléctrico, acuicultura, minaría, residuos, saneamento, etc.

É xusto recoñecer os catro anos de alívio que supuxo o goberno bipartito para a ordenación do territorio, coa suspensión de novos aproveitamentos hidroeléctricos, a anulación de numerosos proxectos urbanísticos ou co impulso dunha nova cultura cara os espazos protexidos e de Rede Natura (rexeitamento á piscifactoría de Touriñán, anulación da ponte de circunvalación sobre a ría de Noia, oposición á mina de andalucita de As Pontes, etc.). Pero a situación actual non permite albergar esperanzas de mellora. A pesares de termos a debate o proxecto de Directrices de Ordenación do Territorio, da Ordenación do Litoral ou do novo Plano Hidrolóxico de Galiza-Costa, o goberno da Xunta está a promover cambios legislativos e a

ecocelta
Biolartilizante y gestión ambiental

Apto para uso en Agricultura Ecolóxica
Regulamentos (CE) 853/07 e 884/08

www.ecocelta.com

Tfños: 986 645 487 685 891 144

Desmorte por mor do porto exterior de Ferrol, hoxe apenas utilizado.

anunciar proxectos que veñen a demostrar que tal debate responde tan só a un trámite de obrigado cumprimento. Recupérase a vontade de poñer a andar proxectos desbotados como o da piscifactoría de Touriñán, a ponte sobre a ría de Noia, ou a mina de andalucita nas Pontes, sen agardar polo Plano de Protección do Litoral ou polos Plans de Ordenación da Rede Natura; modifícase o Plano Acuícola, pero non para protexer os espazos afectados, senón para permitirlles aos promotores acceder á propiedade do solo; anúnciase a recuperación dos proxectos hidroeléctricos paralizados polo bipartito, obviando as irregularidades observadas na avaliación ambiental ou no outorgamento das concesións ou sen sequera agardar a tramitación do novo Plano Hidrolóxico; múdase a Lei do Solo para dar maiores facilidades á especulación urbanística, rebaixar proteccións e entregar novas categorías de solo á actividade mineira, ao tempo que se pretende a retirada de contenciosos administrativos contra a urbanización ilegal ou se promove un Plan Sectorial para a legalización de toda arbitrariedade urbanística do Concello de Barreiros; elaborase unha Lei Eólica para xustificar a anulación do concurso de megavattios anterior e devolver a explotación do vento ás

“É o momento de traballar por nun amplo consenso social que corrixa os impactos e poña a Ordenación do Territorio ao servizo dunha Galiza sostíbel”

grandes empresas do sector; alardéase de grandes medidas contra o cambio climático, pero seguimos apostando pola construción de novas autoestradas, polo AVE e pola tricefalia aeroportuaria, sen sequera facer referencia á recuperación do ferrocarril e á promoción do tren de proximidade; volvemos a apostar pola incineración coa construción dunha nova planta para o Sur, abandonando a compostaxe á vontade dos concellos e entidades supramunicipais.

PACTO SOCIAL POLO TERRITORIO

A situación do territorio é especialmente crítica para os espazos protexidos e para o conxunto do litoral que, a pesar do Plan Sectorial de Ordenación en tramitación, vai quedar a disposición do que dispoñan os demais planeamentos sectoriais.

De continuar sometidos aos intereses inmediatos da especulación non habrá outro futuro que o de seguir

empobrecendo o país, coa perda de recursos ambientais e naturais, de patrimonio, e coa dilapidación de cartos públicos para a corrección e compensación de diversos desastres, agravando a actual situación de crise económica. Aproveitando o debate público sobre as Directrices de Ordenación do Territorio, este debiera ser o momento de traballar xuntos, nun amplo consenso social que corrixa os impactos citados e que poña a Ordenación do Territorio ao servizo dunha Galiza ambientalmente sostíbel e socialmente integrada. Este debiera ser o momento dun PACTO SOCIAL POLO TERRITORIO fundado sobre os principios que xa en 1983 recollía a Carta Europea de Ordenación do Territorio. É o tempo, é a nosa oportunidade. Que non falte a vontade.

Notas:

1. Dos anos 50 e 60 son todos os grandes encoros construídos nos ríos galegos e fronte aos que se resistiu a poboación, -a pesar da represión franquista-, deixando abondosas mostras do valor económico, social e sentimental da terra. Algúns casos: Castrelos do Miño (1960-1969), Belesar (1957-1963) ou Porto de Mouros (1968). Hoxe en día aínda perduran as ameazas dos grandes encoros do Sela, no baixo Miño, e do Gran Suarna, no río Navia, actualmente en tramitación.
2. As ameazas continúan a pesar da lexislación proteccionista das últimas décadas: Lei de Augas (1985), Lei de Impacto Ambiental (1986), Lei de Costas (1988), Normas Subsidiarias (1991), Directiva Hábitats (1992), Lei de Ordenación do Territorio (1.995), Lei de Conservación da Natureza (2001), Lei do Solo de Galicia (2002), Lei para a Defensa e Protección dos Ríos de Galiza (2006) ou a Lei da paisaxe (2008), etc.

* Daniel López Vispo é o vogal de Ordenación do Territorio e Urbanismo de ADEGA.

o-dezaseis
• Casa de Xantar •
Rúa de San Pedro, 16
15703 Santiago de Compostela
Tfno: 981 577 633
www.dezaseis.com